

בשבח הפדגוגיה הטיפולית, או: "המורה, הרסת לי את היחסים עם אבא שלי!"¹

רן ישפה

"המורה, הרסת לי את היחסים עם אבא שלי!" כך הסביר תלמיד אהוב שלי, דויד² את הסיבה לעובדה שחיבל בדלתות הרכב שלי, כך שלא ניתן לפתוח אותן עוד. שאלתי אותו, "למה אתה מתכוון?" והוא ענה שהיתה לו תקופה טובה עם אבא שלו, ולאחר שדיווחתי עליו שעישן סמים, הכול נהרס. המשכתי לברר, "מה זה אומר תקופה טובה?" "זה אומר שהוא נתן לי כסף ולא צעק עליי". "ובדרך כלל איך היחסים שלכם?" שאלתי, והוא ענה: "הוא לא אוהב אותי, הוא מרביץ לי, הוא צועק עליי".

כמורה של דויד לתקשורת מקדמת ביקשתי ממנו לבחור שני חברים שאיתם הוא מרגיש בנוח ולצלם שיחה ביניהם על הנושא, על מנת שנוכל אחר כך להתבונן בשיחה ולחשוב יחד על הדברים. דויד הסכים ונפגש עם שני חברים - חבר אחד צילם והאחר הקשיב. "איפה תרצה שנצלם?" שאלתי, והוא בחר בגג בית הספר, לדבריו כי "שם אפשר לראות את האופק וגם את הסכנה"³.

דויד היה תלמיד בכיתה י"ב, שליוויתי בלימודי תקשורת מקדמת מאז כיתה י'. תקשורת מקדמת היא תכנית לטיפוח מסוגלות עצמית באמצעות מצלמת הווידאו. דויד בחר בי כדמות שאולי תוכל להכילו על כל צדדיו. הוא בחר בי כדמות שאולי דרכה יחווה תיקון ויקבל עזרה. דויד למד בתיכון ברנקו וייס אתגרי, תיכון המיועד לבני נוער שהמערכת "הרגילה" לא יודעת לתת להם מענה.

האירוע שאירע בבית הספר אפשר לנו לטפל במקרה באמצעים של מה שמכונה "פדגוגיה טיפולית". מבלי לאחוז כל העת בתודעה שהחלק הטיפולי הוא חלק מהיותנו מורים בבית ספר לנוער בסיכון, סביר להניח שלא היו לנו הכלים לנהל את המקרה בצורה ראויה. סביר להניח שהיו משעים את התלמיד, וכך מרחיקים אותו מהזדמנות לקבל תיקון שיחולל שינוי חיובי בחייו. אולי היו שולחים אותו הביתה עם הסבר, לאותו אב, שהילד עבר כל גבול ולא ייתכן שיהיה חלק מהמסגרת "עד שיבין את מעשיו" - לאותו אב שאני "הרסתי" את היחסים אִתו, יחסים שהיו רוויים אלימות, צעקות וחוסר אהבה. ומה אז

1 המאמר פורסם לראשונה, בשינויים קלים, בחוברת המאמרים הגיע זמן חינוך, אוגוסט 2018.

2 כל השמות במאמר זה בדויים.

3 צפו בדקה מתוך שיחתם האמיצה והמרגשת: <https://youtu.be/PYptyGvuI9>

היה קורה? כיצד היה האב מגיב? סביר להניח שאותה תקווה של הילד לשינוי מיטיב בחייו - תקווה המוסווית על ידי פעולת ייאוש שהיא לעתים בלתי נסבלת הן על ידי החברה והן על ידי הנער עצמו - גם התקווה הזאת היתה עלולה להיכבות.

מערכת החינוך, לצערי, עדיין אינה מתאימה לתלמידי המאה ה-21. מאה זו הביאה אתה השקעה מרובה בתכניות דיגיטליות, בכיתות ממוחשבות וכיוצא בזה, ובה בעת נדמה כי אנו מפספסים את העיקר - את הצורך של כל ילד וילדה, נער ונערה ל"פדגוגיה טיפולית". פדגוגיה כזאת, שבד בבד עם השאיפה ללמידה משמעותית, נותנת מענה לצורך באהבה, בקבלה, בהכלה ובגבולות מתוך קשר העונה על צרכים קיומיים. אחרי הכול, גם בעידן הטכנולוגי, אנו ותלמידינו עדיין אנושיים, וככאלה, המהות של הצרכים הטבעיים שלנו לא השתנתה. צרכים אלה הם נחלת כולם ולא רק נחלתם של משפחות המוגדרות במצבי סיכון. כולנו מושקעים ונדרשים לעמוד בקצב המאה הנוכחית - עבודה סביב השעון כדי להתמודד עם יוקר המחיה, הישגיות הכרחית כדי להיות "טובים מספיק" עבור דרישות המציאות, כל אלה ודומיהם אך מגבירים את הצורך שלנו ושל תלמידינו במערכת החינוך לשים את "הפדגוגיה הטיפולית" במרכז העשייה.

"מערכת החינוך איננה תחליף להורים ואיננה מקום לטיפול, אלא לחינוך". ייתכן שמחשבה כזאת מהדהדת כעת אצל חלקכם. זה נכון. ומסיבה זאת, לרגע לא הזכרתי את המורה כמטפל או את המורה כתחליף להורה. מדובר בפדגוגיה טיפולית, מושג שטבע חיים מויאל (2018), ראש אגף א' לחינוך ילדים ונוער בסיכון. פדגוגיה טיפולית מדגישה את המורה כפדגוג ומבהירה כי באמצעות הקשר המשמעותי שהמורה יוצר עם תלמידיו מתקיימים ערכים טיפוליים כמו אלו המתקיימים בין הורה לילד.

למה הכוונה? כפי שעל ההורה "הטוב דיו" (וויניקוט 2010) לקבל את הילד כמו שהוא, כך גם על המורה לקבל את תלמידיו על כל צדדיהם וחלקיהם. כפי שמרגע הולדת ילד, אביו ואמו אינם נרתעים מהצרכים היוצאים ממנו - מלוכלכים ומתסכלים ככל שיהיו - קקי, פיפי, פליטות, קיא ורוק, ועמם הם מחבקים ומכילים אותו, ויחד עם גדילתו הם מקבלים את "רוע הגזרה" הנלווה לגידול הילדים, כך גם על המורה לקבל את תלמידיו, לא כמטפל או כהורה, אלא כפדגוג שבחר לעבוד בתפקיד של מחנך ולא משנה איזה תחום דעת הוא מלמד.

נכון, זה קשה ומתסכל, לעתים ברמות בלתי נסבלות, אבל זה אפשרי ואף הכרחי. כמו שאני נוהג לומר, "הייתי הורה מושלם, עד שנולדו לי ילדים", כך גם בהוראה. כאבא לשתי בנות, יש רגעים בהם "בא לי למות"⁴, משמע, לסובב את הגלגל חזרה ולהתחיל מחדש ואולי אף בלי ילדים בכלל, אך אני לוקח נשימה ארוכה וזוכר שכל מה שהן עושות כילדות הוא נורמלי, ואז אומר לעצמי "אני בחרתי ועליי להכיל אותן כמות שהן ולסייע להן לגלות עוד דרכי התנהגות תוך עידון התגובות הטבעיות שלהן".

"מיהו ילד נורמלי?" שואל וויניקוט: "האם הוא רק אוכל, גדל ומחייך במתיקות? לא, לא זה הוא הילד הנורמלי! ילד נורמלי, אם הוא בוטח באמו ובאביו, משחרר את כל המעצורים. עם הזמן הוא מנסה את כוחו בלשבוש, להרוס, להפחיד, להתיש ולתחבל ותחבולות... אם הבית מסוגל לעמוד בכל מה שהילד

4 על מטבע הלשון "בא לי למות" אפשר לקרוא כאן: <https://www.tm-school.com/balilamut>

עושה כדי לשבש את התנהלותו, יתיישב זה ויתחיל לשחק. והוא ממשיך: "הילד שביתו נכשל יחפש את ארבעת הקירות מחוץ לביתו... הוא רק מרחיק מעט יותר בשדה החיפוש, ובמקום אל משפחתו, פונה אל החברה או אל בית הספר לקבלת היציבות הדרושה לו".⁵

הרבה פעמים התנהגות חסרת מעצורים היא זעקה, לעתים לא מודעת, לתיקון ולפיצוי; קריאה להתחלה חדשה עם תקווה וכמיהה לשחזור של העבר ולתקנו. לכן, אם אנו המורים נבין זאת כהזדמנות נדירה, נחוה בעצמנו מעבר מן הייאוש לתקווה.

דברי סיכום

מערכת החינוך חייבת להתחיל לספק מענה לצרכים הטבעיים של התלמידים. בהתאם לכך, עליה להעניק למורים כלים פדגוגיים-טיפוליים, שיאפשרו ויעודדו אותם לשאול את התלמידים שאלות שאין לנו תשובה עבורן, כגון: "למה אתה מתכוון?" "איך זה היה לפני ואיך זה עכשיו?" ויחד עמן, כל שאלות ההבהרה, הבירור וההבנה שעולות להם. אני מדמה את משימת הפדגוג הטיפולי לאנתרופולוג החוקר בתמימות את התרבות החדשה שהוא פוגש.

השלב הבא, לאחר שאילת השאלות והבנת התמונה המלאה, הוא לברר עם התלמיד/ה מה לדעתו/ה יוכל לעזור לו/ה, או במלים הפשוטות, "מה אתה צריך/ה ממני?" בירור שיאפשר לתלמידים לגלות את מסוגלותם העצמית למציאת פתרונות.

כששאלתי את דויד מה הוא רוצה שיקרה עכשיו, הוא ביקש ממני לדבר עם אבא שלו. כאשר פניתי לאביו של דויד ובררתי אתו מה קורה ביניהם, הוא ענה לי באומץ ובכנות כי מה שהילד הרגיש הוא אכן מדויק: "אני לא אוהב אותו".

במאמץ רב המשכתי לשאול: "למה אתה מתכוון?" והוא השיב: "יש לי שמונה ילדים ודויד היחיד שמזכיר לי אותי כילד!"

אני מזמין אתכם לנסות זאת בבית, למשל בחזרה מהחופשה, כשתקבלו תשובות - חקרו אותן כאנתרופולוגים, כששום דבר איננו מובן ומבלי להשלים שום דבר במוחכם. את כל התשובות של התלמידים נסו יחד איתם להפוך לתסריט - איך זה נראה בעולמם?

"תן לי דוגמה", "האם תמיד זה כך?" "מה היית רוצה לשמר ומה להשאיר?" "איך לדעתך תוכל להשתמש לטובתך בחוויה הזאת בזמן הלימודים?" "האם היית רוצה ממני משהו בעקבות מה ששיתפת?". שאלות אלו ואחרות יכולות לחלץ מהנערה/ה תשובות שלא ציפיתם להן. תשובות שיכולות ללמד אתכם איך להיות מורים טובים יותר וקשובים יותר לצרכים שלהם.

מקורות

מויאל, חיים (2018). פדגוגיה טיפולית: השכלה מעוררת תקווה לבני נוער במצבי סיכון. ירושלים: גף פרסומים, משרד החינוך.

וויניקוט, דונלד (2010). *עצמי אמת, עצמי כוזב*. תל אביב: עם עובד.



רן ישפה הוא מייסד ומנכ"ל בית הספר לתקשורת מקדמת וראש התוכנית להכשרת מנחים לתקשורת מקדמת במכללת סמינר הקיבוצים. ישפה זכה לאורך השנים בפרסים רבים, ביניהם פרס רוטשילד לחינוך לשנת 2013 "על עשייה פדגוגית יצירתית, המובילה לשיח בין התלמידים ובקהילתם ועל יצירת מודל של תקשורת מקדמת - דיאלוג באמצעות מצלמת הווידאו ותוצריה, פרס זוסמן-ג'וניט לשנת 2017 על "פיתוח שירותים לעידוד המצוינות בקרב ילדים ונוער בפריפריה החברתית והגיאוגרפית". ישפה לימד בתיכון ברנקו וייס האתגרי בית שמש וכיום מקיים מספר שיתופי פעולה עם כמה מבתי הספר ברשת ברנקו וייס.